

Gudstjeneste

Om gudstjenestelivet i Den Danske Folkekirke

GUDSTJENESTE OM GUDSTJENESTELIVET I DEN DANSKE FOLKEKIRKE

PIXIUDGAVE

Faggruppen vedrørende gudstjeneste er nedsat af biskopperne i 2016 for at styrke en faglig, engageret og nuanceret debat om fremtidens gudstjenesteliv. Faggruppens viden og overvejelser udkommer i to former: En **rapport** med en grundig gennemgang af gudstjenestens led, elementer og betydning og et indblik i gudstjenestelivet i Den Danske Folkekirke, samt en **pixiudgave**, der sammenfatter centrale pointer. Pixiudgaven hviler på faggruppens rapport, sammenfattet af fagsekretær Jørgen Demant og biskop Marianne Christiansen.

Artikler og andet materiale, der har været en del af diskussionen i faggruppen, findes på Haderslev Stifts hjemmeside.

Kommentarer til folkekirkens gudstjenesteliv fra grupper og enkelt-personer kan sendes til folkekirkensliturgi@km.dk med emnefeltet *Liturgi*.

Forord

De første kristne samledes om søndagen, dagen for opstandelsen, for at læse, synge, takke, bede og spise sammen. Sådan er det stadig. At fejre gudstjeneste forbinder os med kristne ud over hele jorden og igennem hele historien. Mødet mellem Gud og mennesker - gennem ord og handling - er kernen i gudstjenesten. Det er gudstjenestens hvorfor. På det skal man kende og genkende en gudstjeneste. Her kommer Gud til os i ord og sakramente, og vi svarer med handling, ord og musik. Gudstjenestens *hvorfor* er givet en gang for alle, gudstjenestens *hvordan* er til debat og forhandling. Det er i bevægelse.

Måden, vi fejrer gudstjeneste på, kaldes liturgi. Liturgi betyder egentlig en offentlig handling. Folkekirkens gudstjenesteliv er kendetegnet ved offentlighed. I det ligger selvfølgelig, at gudstjenesterne er åbne for alle - alle er velkomne. Men også, at kirken er en del af samfundet. Kirken og dens gudstjenesteliv præger og præges af kulturen. Liturgien er hele tiden i en langsom forandring. Den medbringer ord og traditioner fra flere årtusinder og indoptager nye udtryk. Undertiden må vi standse op og overveje: Hvordan fejrer vi bedst gudstjeneste? Hvordan bidrager vores tid til den levende gudstjenestetradition?

Søndagsgudstjenesten, kaldet højmissen, har en særlig plads i gudstjenestelivet, fordi den finder sted på opstandelsesdagen og gennem tidspunkt, indhold og form forbinder os med kristne alle steder og til alle tider. Men andre gudstjenester er i lige så høj grad mødesteder mellem Gud og menneske.

Det er mit håb, at rapporten vil blive læst og brugt til samtaler og debatter, og at mange efterfølgende vil indsende skriftlig respons, der kan give biskopperne et indtryk af holdninger, erfaringer og ønsker, til brug for det videre arbejde med liturgi i bispekollegiet. På faggruppens vegne ønsker jeg god fornøjelse og samtale om det væsentlige i folkekirkens gudstjenesteliv.

Biskop Marianne Christiansen
Formand for faggruppen

Ingen søndag uden først et veldækket morgenbord og så en tur i kirke. Det er opstandelsens dag, og det skal fejres.

Per, 62 år, Fredericia

Gudstjeneste

Kristne samles for at erfare, at vi er elskede og frie mennesker, bundet til Gud og hinanden i kærlighed. Vi er skabt af Guds kærlighed. Vi lever i den, og den grundfæster og styrker vores håb både i livet og i døden. Det er glædens budskab, som vi i gudstjenesten hører, ser, smager og bekender os til. Gudstjenesten skal skabe et rum, hvor Gud og menneske kan mødes, så vi som menighed oplever Guds virkelighed.

I gudstjenestens mønster af tegn og ord finder mødet mellem Gud og menneske sted. Vi hører om den opstandne Kristus, spiser med ham og døber i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn. Vi lytter, synger, beder i en særlig koreografi. Det er som et drama på liv og død. Et drama, der har til formål at fortælle om den treenige Gud, fejre opstandelsen og lade os vide, at nye begyndelser altid er mulige. Man kan sige, at Jesu liv, død og opstandelse har skabt resonans, genklang i verden, og at gudstjenesten er en resonans i musik, ord og tegn.

Gudstjenesten dramatiserer bekendelsen til den treenige Gud. Dramaet finder sted i kirkens rum, men omhandler hele livet. Den Gud, vi møder i gudstjenesten, er også at finde i vores hverdag. I gudstjenesten erfarer menigheden, hvad Gud vil med os. Og i gudstjenesten får vi opfordring, inspiration og styrke til at gå ud i hverdagen og leve i lyset af det. Alle elementerne i gudstjenesten skal bevæge os og give os et nyt perspektiv, der ikke kan undgå at have betydning for, hvordan vi lever vores liv. Gudstjenestens mål er en nyskabelse af verden og os i den.

Vi mennesker er forskellige. Vi oplever, sanser, forstår og bevæges af forskelligt, og det bærer gudstjenestelivet præg af. Diversiteten i gudstjenestelivet - også specifikt i højmissen - øges i disse år, måske fordi individualiseringen og kompleksiteten i verden og samfundet generelt øges. Arbejdet med liturgi og gudstjeneste er arbejdet med at skabe de bedste rammer, for at et autentisk og bevægende møde mellem Gud og os kan finde sted.

Gudstjenestens hvorfor

Arbejdet med gudstjenestens liturgi må forholde sig til mange spørgsmål. Det kan være gavnligt at begynde med at overveje, hvorfor vi - som evangelisk-luthersk kirke - fejrer gudstjeneste.

GUDSTJENESTE ER GAVEGIVNING

Gud har vist sin kærlighed til mennesket igennem Jesus Kristus. Det er en gave, Gud giver, og menigheden svarer på denne gavegivning. Gudstjenesten skal tilrettelægges i ord og musik, tegn og handlinger, så menigheden får fornemmelse for, at i dette rum og ved denne gudstjeneste deles der gaver ud - højtideligt, frimodigt, festligt og glædeligt.

GUDSTJENESTE ER VIDEREGIVELSE

Gudstjenesten giver den bibelske grundfortælling videre. Det er afgørende, for det er den grundfortælling, som sætter både det enkelte menneske og samfundet på sporet af Gud. At sørge for de bedste forudsætninger for, at fortællingen kan høres og modtages af hele menigheden, er en vigtig del af ethvert gudstjenestearbejde.

GUDSTJENESTE ER RELATION

Gudstjenesten er et møde mellem Gud og menneske. Et møde, der bekræfter og fordyber vores relation til Gud. Den er også et fællesskab i rummet, i sangen og ved nadverbordet.

GUDSTJENESTE ER SKIKKELSE

I gudstjenesten får evangeliet krop. Evangeliet får en form og skikkelse i tid og i rum, lyd, lys, bevægelse og sansning. Gudstjeneste er iscenesættelse af evangeliet, og scenografi og koreografi har betydning for modtagelsen, for forkyndelsen.

Gudstjenestens

Gudstjenesten med dens mønster af ord, musik, sang, symboler og handling finder man helt tilbage til de første kristne, der samledes i husmenigheder. Vores gudstjeneste hviler desuden på grundtræk fra Luthers tanker om gudstjenesten, der fastholdt visse elementer fra den katolske kirke, men satte fokus på modersmålet, salmesangen og prædikenen.

Gudstjenesten benytter sig af forskellige sprog, der taler til både fantasi, følelse, krop og intellekt. Der er poesi og bøn, bibelsk sprog og prædikensprog. Der er handlinger, der samler os og påvirker os; vi sidder, beder, står, knæler, spiser. Handlingerne er en slags tavst sprog. Liturgien samler disse sprog, der alle aflejrer betydninger i krop og sjæl.

Højmesse er sognets faste hovedgudstjeneste, der normalt finder sted om formiddagen på alle søn- og helligdage. Højmassen har en fast liturgi med enkelte liturgiske variationsmuligheder, særligt i nadveren. Tekster og salmer varierer fra søndag til søndag. Andre gudstjenester udover højmassen er ikke bundet til en fælles liturgi.

Højmassen er inddelt i fire dele: **Indledning, Ordet, Nadver, Afslutning**. Den almindelige højmesse har tre læsninger og nadver, men andre variationer er mulige inden for den gældende gudstjenesteordning. Disse kan benyttes, når der er behov for en kortere højmesse.

HØJMESSE MED TRE LÆSNINGER OG NADVER

- INDLEDNING**
- Præludium
- Indgangsbøn
- Indgangssalme
- Hilsen
- Indgangskollekt
- ORDET**
- Læsning - fra Det Gamle Testamente
- Salme mellem læsningerne
- Læsning - Epistel/lektie fra Det Nye Testamente
- Trosbekendelse
- Salme før prædikenen
- Evangelielæsning og prædiken
- Kirkebøn
- Meddelelser
- Apostolsk velsignelse
- Salme efter prædikenen
- Nadver
- Slutningskollekt
- Hilsen
- Den aronitiske velsignelse
- Udgangssalme
- Udgangsbøn
- Postludium

HØJMESSE TO LÆSNINGER

eksempel

- Præludium
- Indgangssalme
- Kyrie og Gloria
- Hilsen og indgangskollekt
- Læsning - Epistel/lektie (Fra GT eller NT)
- Trosbekendelse
- Salme før prædikenen
- Evangelielæsning og prædiken
- Kirkebøn
- Apostolsk velsignelse
- Salme efter prædikenen
- Nadver
- Den aronitiske velsignelse
- Udgangssalme
- Postludium

HØJMESSE TO LÆSNINGER UDEN NADVER

eksempel

- Præludium
- Indgangsbøn
- Indgangssalme
- Hilsen og indgangskollekt
- Læsning - Epistel/lektie (fra GT eller NT)
- Trosbekendelse
- Salme før prædikenen
- Evangelielæsning og prædiken
- Apostolsk velsignelse
- Salme efter prædikenen
- Kirkebøn
- Fadervor
- Den aronitiske velsignelse
- Udgangssalme
- Udgangsbøn
- Postludium

AT DANNES I TRO

Gudstjenesten er et rituelt rum, hvor mennesket gør tro. Troen får krop gennem liturgi og ritual. Gennem gudstjenestens handlinger - sang, lytten, bøn, knælen, spisen - tilegner vi os troen. Vi tager den til os og er i den gennem vores handlinger. Du bliver, hvad du gør! Eller sagt på en anden måde: Gennem gudstjenestens handlinger opfyldes dens mål: At danne mennesket i den treenige Guds billede.

Det kræver noget af liturgien. For det moderne menneske går kun ind i det rum, hvis det har betydning i dets liv. Derfor består liturgisk arbejde hele tiden i at kunne forholde sig til det dobbelte spørgsmål: Kan liturgien dét, der er dens mål: at forvandle menneskets sans og sind? Og kan det nutidige menneske finde liv og mening i gudstjenestens liturgi?

FLOW

Når vi er i tiden uden at bemærke den, kan man sige, at vi er i et flow. Vi er nærværende og opmærksomme, for vi mærker, at det der sker, angår os. Det er det, vi gerne vil opnå i gudstjenesten, et nærvær og en optagethed.

For at vi kan skabe flow i gudstjenesten, er der mange ting, der skal spille sammen: Læsningerne og salmernes længde og tempo, pauser og overgange i gudstjenesten, et dynamisk forhold mellem ord og tegn, prædikenens længde, dynamik, stemmeføring og indhold, valg af bønner med mere. Det kræver liturgisk sans, viden, opmærksomhed og samarbejde at forberede gudstjenesten, så den får et godt flow.

Dette gælder både for højmessens og for andre gudstjenester.

Hvilke slags gudstjenester går du til?

Er der noget i gudstjenesten, du kunne ønske dig anderledes?

Hvad kan du lide ved gudstjenestens forskellige sprog - og hvad kan du ikke lide?

Fremmer gudstjenestens form målet med gudstjenesten?

Er det vigtigt, at gudstjenestens liturgi er ens hver søndag?

Er der en del af højmessens, du holder særligt af?

Hvad ville der ske, hvis der ikke blev holdt gudstjeneste i vores samfund?

Andre gudstjenester

Der er andre anledninger end søndag formiddag til at holde gudstjeneste. Også hverdagene har deres gudstjenester. Mennesker er forskellige og har forskellige præferencer. Nogle søger stilheden. Nogle holder af tematiske gudstjenester, nogle kommer med deres børn, nogle passer det bedst med korte gudstjenester i hverdagen. For nogle åbner troen sig gennem nye former, anden musik, nye udtryk. Det moderne menneskes forskellige behov er afspejlet i udbuddet af gudstjenesteformer i folkekirken. Disse gudstjenester, der ikke er højmessens, og derfor ikke har fælles liturgi, kaldes **andre gudstjenester**.

Eksempler på andre gudstjenester er **morgen- og aftensang / meditationsgudstjeneste / børnegudstjeneste / dåbsgudstjeneste / migrantgudstjeneste / skolegudstjeneste / minikonfirmandgudstjeneste / konfirmandgudstjeneste / spejdergudstjeneste / fyraftensgudstjeneste / kyndelmisse - fastelavn - halloween / natkirke / musikandagt** med meget mere.

Hvor man i højmissen følger et fastlagt forløb gennem kirkeåret, er tekstvalg og tematik i de andre gudstjenester typisk bestemt af anledningen og målgruppen. De knytter sig ofte til **tidspunkter**, f.eks. morgen, aften, fyraften, skumring og kyndelmisse. De har ofte karakter af **helle** - f.eks. meditationsgudstjeneste, Taizé, pilgrimsgudstjeneste. De har en anderledes **æstetik** (f.eks. en anden musik, andre handlinger og tegn) for - ofte gennem **deltagelse** - at lade menigheden reflektere over livet. Variationen er stor. Der er ingen autoriserede liturgier, men i *Tillæg til Alterbogen* findes der vejledninger for denne væsentlige folkekirkelige praksis. Desuden er der mange frie anbefalinger i omløb, både udgivet og overleveret. Liturgierne bæres i høj grad af en lokal praksis, der ofte er udviklet i fællesskab af præster, organister, kirke- og kulturmedarbejdere, menighedsråd og andre frivillige. Eneste (næsten) faste led er Fadervor og velsignelse.

Disse gudstjenester er et vækstlag i folkekirkens liturgiske fornyelse. Her eksperimenteres med både form og indhold ud fra ønsket om at skabe gode rammer for mødet mellem Gud og mennesker - for dem, der ikke finder det i højmissen, for dem, der ønsker et supplement, og for mennesker, der her finder en anderledes vej ind i kirken.

MIGRANTGUDSTJENESTER

I disse år bliver det vigtigt, at kirken kan inkludere kristne migranter, der gerne vil være en del af gudstjenestelivet. Det kræver opmærksomhed på liturgien, så den er **tilgængelig**. Det kræver også i en vis udstrækning mulighed for **oversættelse**. Og det kræver **medinddragelse**.

BØRNEGUDSTJENESTER

I 1992 blev der i ritualbogen indføjet en selvstændig liturgi ved navn *Børnegudstjeneste på højmessens plads*. Det er blevet meget brugt og har betydet meget, både for arbejdet med at tænke børn ind i højmissen og for udvikling af andre gudstjenester for børn.

DÅBSGUDSTJENESTER

En del steder er der lørdagsdåb. Dette foregår oftest med en enkel liturgi med dåbsritualet som bærende centrum. Her er plads til medinddragelse i både forberedelse og i gudstjenesten. Samtalestof fra dåbsamtalen indgår ofte i talen og forældre eller dåbsbarn er f.eks. med til at bestemme salmer.

LÆGMANDSGUDSTJENESTER

Lægmandsgudstjenester er gudstjenester, som menigheden fejrer uden medvirken af en præst. På den måde kan man sikre en afgørende rytme i gudstjenestelivet, som nogle steder er truet af strukturændringer i sognene. Prædikenen kan være oplæsning af allerede skrevne prædikener eller samtale om søndagens tekst. Der er ikke nadver.

SPØRGSMÅL

Hvad er din drømmegudstjeneste? Form - indhold - tidspunkt - inddragelse - musik

Hvordan er forholdet mellem højmissen og de andre gudstjenester?

Hvad skal der som minimum være, for at man kalder det en gudstjeneste?

Kan man forme liturgien, så den kan rumme alle?

Hvordan forholder du dig til lægmandsgudstjenester?

Hvordan kan vi åbne folkekirken for migranter?

Gudstjenesten er et helle midt i en fortravlet og til tider hård hverdag. Når jeg går ind i våbenhuset, begynder jeg at sænke skuldrene. Jeg ved, at jeg her i det store kirkerum hører et befriende ord. Det gør en forskel.

Inge, 55, Koldingegnen

Ord

Jesus rejste sig op i synagogen, læste af skriften og udlagde den. Dette sker stadig: I en evangelisk-luthersk kontekst sker det mest tydeligt ved, at vi hører ordet, og at ordet udlægges i prædikenen. Oplæsningen af Bibelen gør ordene tilgængelige for alle. Til en del gudstjenester bruges frivillige lægmandslæsere. Det er med til at understrege, at ordet er menighedens. Det er noget, vi er fælles om. Men ordet er ikke blot i læsninger og prædiken, det er også i bønner og salmer, ja, nogle forskere taler om, at man kan tale om **det spiste ord, det vaskende ord, det sungne ord, det bedte ord og det læste ord**, altså at ordet på forskellig vis dukker op i gudstjenestens mønster af ord, tegn og musik. Og vi modtager det med flere sanser.

Den bibelske forståelse af ordet er, at det kan sætte en verden - og os - i bevægelse. Ord er handlinger. Ord har magt. Derfor er arbejdet med sproget i alle gudstjenestens led væsentligt. Ordene skal have de bedste vilkår for at få begivenhedskarakter i menigheden, så de bliver levende ord med forvandlende kraft. Man må derfor spørge: Er der for mange ord? Er det de rigtige ord? Det rigtige sprog? Opleves forskellen mellem bønnens, læsningens og prædikens ord, eller flyder ordene bare sammen til en stor masse? Rummer gudstjenestens sprog både fortroligheden og fremmedheden, så menigheden kan spejle sig i dem, men også se dem som kilde til noget nyt?

LÆSNINGER

Højmesseordningen (1992) har tre faste læsninger:

1. Læsning fra Det Gamle Testamente
2. Læsning fra Det Nye Testaments breve, eller en lektie fra enten Apostlenes Gerninger eller Johannes' Åbenbaring
3. Prædiketeksten fra et af de fire evangelier

BØGER

På alteret i alle danske sognekirker findes:

- Bibelen**
- Den Danske Salmebog**
- Alterbogen**, der rummer de bibelske tekster i udvalg efter kirkeårets tekstrækker
- Ritualbogen**, der rummer liturgi og bibelske pasager i liturgien

TEKSTRÆKKER

Den Danske Folkekirke benytter sig af to tekstrækker. Tekstrækkerne bestemmer, hvilke tekster, der læses op til gudstjenester på søn- og helligdage. Første tekstrække, der bruges, når hovedparten af kirkeåret falder i et ulige kalenderår, er den ældste. Dele af den går tilbage til oldkirkens dåbsundervisning. Anden tekstrække, der bruges, når hovedparten af kirkeåret falder i et lige kalenderår, er en særlig dansk tekstrække. Den blev indført 1885 som et supplement til første tekstrække.

3. TEKSTRÆKKE?

Undertiden drøftes det om der skulle indføres en tredje tekstrække. Man kunne her overveje tekster fra både Det Gamle og Det Nye Testamente - tekster, der kunne udvide kendskabet til Bibelen og give flere facetter til gudsbillede og menneskesyn. Derudover kunne det give mulighed for et mere tematisk tekstvalg til den enkelte søndag. Bekymringen kunne være, om det ville mindske kendskabet til den fælles kanon af kirkeårets tekster.

Min kirkegang begynder, når jeg går over kirkegården - lige dér føler jeg, at jeg sættes ind i den store sammenhæng mellem levende og døde. Det er vigtigt for mig! Og så holder jeg meget af at få noget med hjem fra en relevant prædiken.

Marianne, 56 år, Tønderegnen

Prædiken

Der holdes og høres mange prædikener hver søndag. En statistisk undersøgelse estimerer, at der i 2016 afholdtes ca. 170.000 gudstjenester med i alt cirka 10 millioner deltagere. Prædikenen er et centralt led i en gudstjeneste for de fleste. I prædikenen reflekteres der over evangeliet og livet. Der sker en fordybelse og skabes forbindelse mellem teksterne og vores nutidige liv og tro. Prædikenen undersøger og understreger, hvorledes evangeliet er et glædeligt budskab til hvert enkelt menneske og til verden. Prædikenen aktualiserer evangeliet, så det gennemlyser både vores liv og vores død.

Tid, menighed, kontekst og kirkesyn har altid sat sit præg på prædikenen. Det kræver mange faglige kvalifikationer og kompetencer at forberede og holde en prædiken. Præsten er den fagperson og tekstudlægger, der er valgt til at prædike. Han eller hun er også en person, der befinder sig i samme kulturelle tid og rum som tilhørerne. Præsten skal lytte til teksten, lytte til samtiden og med al sin teologiske kunnen få teksten og nutiden til at tale sammen, så evangeliet kan høres og tros i dag.

FEM TRÆK VED PRÆDIKENEN I DAG

1. Prædikenen er hen over de sidste år blevet kortere.
2. Prædikenen har ikke længere den eksklusive plads som gudstjenestens højdepunkt. Den indgår som en del af den samlede gudstjeneste, og er en af flere jævnyrdige udtryk for evangeliet i gudstjenesten.
3. Det kendetegner mange prædikener, at de åbner for en refleksion over en del af menneskets eksistens med en afsluttende opbyggelig pointe.
4. Mange prædikener tager emner op fra samfundsdebatten. Den egentligt politiske prædiken er sjælden, men samfundsmæssige problemstillinger tages under behandling. Der tales op imod præstationskulturen, konkurrencesamfundet og et menneskesyn, hvor menneskets værd afhænger af den værdi, det kan producere.
5. Tidligere tiders belærende prædikener og prædikener, som brugte en stor del af tiden til at bearbejde det bibelske stof, er blevet sjældnere. Ligeledes er det blevet sjældent at tale om temaer som det evige liv og dommen.

PRÆDIKEN

*af det latinske ord *praedicatio*, der betyder at forkynde, kundgøre eller udråbe noget, som forandrer virkeligheden for tilhørerne.*

I teologien bruger man ordet homiletik om teorien om prædikenen og kunsten at prædike. Det kommer af det græske ord *homilein*, der betyder samtale. Det peger på, at prædikenen er en kommunikation mellem prædikant, tilhørere og prædiketeksten. I højmissen prædikes der over evangelieteksten.

SPØRGSMÅL

Er der for mange eller tilpas med ord i gudstjenesten?

Er der nogle bibeltekster, du savner at høre i højmissen?

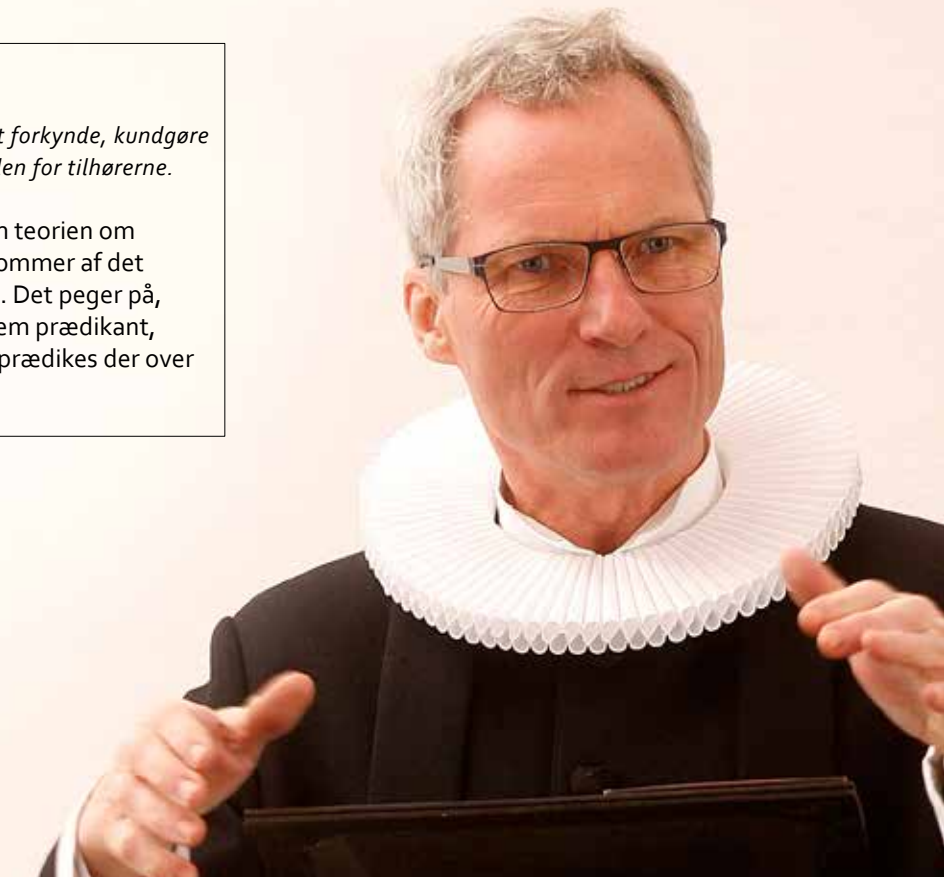
Kan man bruge bibelselskabets nudanske oversættelser til højmissen?

Hvad er en god prædiken?

Kan man prædike over en gammeltestamentlig læsning?

Kan man forestille sig andre måder at forkynde evangeliet end den kendte prædikenform?

Hvad skal en prædiken gøre ved dig?

Bøn

Bønnen er en samtaleform mellem Gud og menneske. I bønnen henvender vi os til Gud og udtrykker vores tak, vrede, glæde, sorg, undren. Vi lytter og beder om svar. Bønnen er et mødested mellem det synlige og det usynlige, et mødested mellem det, der indgår i menneskelig erfaring, og det, der overstiger den. Gudstjenestens bønner har ofte en anden karakter end bønner, man beder for sig selv. Der bruges et 'vi' og et andet sprog.

Gudstjenesten har flere slags bønner. Der er **ind- og udgangsbøn, kollekter og kirkebøn**. Dertil kommer bønner i forbindelse med sakramenterne, herunder i særlig grad **Fadervor**.

OM IND- OG UDGANGSBØN

Ind- og udgangsbønnen omkranser gudstjenesten. Indgangsbønnen er den første sproglige portal til gudstjenesten. Den er på en gang en mental forberedelse og overgivelse til gudstjenestens særlige samvær med Gud og en introduktion til samme. Udgangsbønnen spejler symmetrisk indgangsbønnen. Vi går fra kirkerummet ud i verden igen, og bønnen sammenfatter, hvilken gave og opgave vi går ud med.

OM KOLLEKT

Kollekt betyder samling og betegner en bøn, der samler de tilstedeværendes bønner i en fælles bøn. Ordet kollekt bruges om de bønner, der bedes for alteret (bønnerne ved altergangen undtaget). Den sætter scenen for, hvad der skal ske ved at inddrage søndagens læsninger. Den forholder sig også ofte til kirkeår, tekstlæsninger og teologisk tematik. I gamle bønner er den reformatoriske arv tydelig. Sprogtonen i de nyere kollekter er mindre dogmatisk og mere erfaringsnær. Bønnerne identificerer både det bibelske univers og den kristne eksistens samt den bedendes konkrete erfaringer og livssituation.

OM KIRKEBØN

Efter prædikenen bedes kirkebønnen. Kirkebønnen er en bøn for den verden, som her og nu lider nød. Den er et kald til menigheden om omsorg og hjælp for lidende og nødstedte mennesker lokalt, nationalt og globalt. Der bedes både for samfund og for kirke. Der bedes for myndighederne, at de må forvalte deres ansvar på en måde der fremmer retfærdighed, fred og omsorg for den, der er svag. Bønnen for kirken er en bøn om, at evangeliet kan forkyndes frit, og at der altså ikke sker overgreb på trosfriheden eller kirken. Kirkebønnen er en fri bøn og formuleres aktuelt af præsten eller den, der beder den. Eftersom formuleringen af kirkebønnen er fri fra gang til gang, er der rig mulighed for at tage aktuelle anledninger til frygt og håb og forbøn med ind i bønnen.

ANVENDTE BØNNER

I *Alterbogen* (1992) finder man to autoriserede kollektrækker. Den ene række er udarbejdet i 1546 af en af Luthers medarbejdere, Veit Dietrich. Den skulle bruges i forbindelse med prædikenen som en kort opsummering. Peder Palladius optog Veit Dietrichs bønner i sin danske alterbog (1556) og satte Veit Dietrich-kollekterne ved siden af de gamle kollekter fra middelalderkirkens Missale (messebog). Disse gamle middelalderlige kollekter udgør også i vores gældende alterbog den anden række af kollekter.

I *Tillæg til Alterbogen*, som udkom sammen med *Alterbogen* (1992) findes yderligere tre kollektrækker. De er skrevet af henholdsvis Anna Sophie Seidelin, Johannes Johansen og Holger Lissner. I 2009 kom Holger Lissners *Kollekter og Bønner*, og i 2012 yderligere to rækker kollekter *Gudstjenestens bønner I* af Kirsten Jørgensen og Elof Westergaard.

SPØRGSMÅL

Hvad får du ud af bønnerne i kirken?

Hvad skal der bedes for i kirken?

Hvilke bønner i gudstjenesten finder du nemmest ind i?

Hvilket sprog er godt at bruge, når man beder?

Hvem skal skrive bønnerne? Hvor mange er der brug for? Og hvem skal bede dem?

Sang og musik

Salmesang

Sang er en måde for mennesket at vise glæde og taknemlighed. Vi kalder det lovsang. Lovsangen udtrykker tak, glæde og forundring og troen på, at Gud elsker verden og mennesket.

Salmesangen er et åndedræt. Det er i sangen, at evangeliet fysisk trækkes ind og blæses ud af os. Salmerne er hvert enkelt menneskes svar på evangeliet. Samtidig forbinder salmesangen alle individer i kirken. De forenes i fælles rytme og melodi, ord og åndedrag, næsten som én krop. Salmesangen bruges til at fortolke evangeliet. Sindet åbnes af poesien og musikken, tanker og minder kaldes frem, følelsen bevæges, intellektet tilegner sig ordene. En salme kan have næsten åbenbarende karakter. Mens man synger, kan man pludselig blive berørt og have en oplevelse af, at Gud giver sig til kende gennem salmen.

Nogle kalder den danske gudstjeneste en salmesangsgudstjeneste, hvilket understreger salmens betydning for gudstjenestens forløb, for menighedens tilegnelse af evangeliet og for fællesskabet. Med den lutherske reformation gik gudstjenestens sang fra overvejende at være professionel korsang til at blive menighedssang. Salmesangen manifesterer det almindelige præstedømme, fordi alle lægger stemme til forkyndelsen.

Der er grøde i sangen rundt om i landet. Nogle steder kan sangglæden mærkes også i kirken, andre sogne erfarer det modsatte: at der bliver et stort skel i menigheden mellem dem, der synger, og dem, der tier. Når salmesangen er så bærende en del af gudstjenestelivet, giver det anledning til eftertanke: Skyldes tavsheden blufærdighed, manglende traditionsbevidsthed, eller at salmesangen ikke anses som en relevant religiøs udtryksform? Det første kan forskellige tiltag måske afhjælpe. Det sidste kræver nye udtryksformer.

Kirkesangere

Kirkesangeren eller koret skal først og fremmest støtte menighedssangen. Desuden kan sangen bidrage til skønheden i gudstjenesten og dermed til at give en åndelig erfaring af det himmelske.

Over hele landet - på land og i by - ser vi i disse år et mangfoldigt børne- og ungdoms- og voksenkorarbejde folde sig ud. Korene medvirker både ved gudstjenester, koncerter og andre kirkelige eller kulturelle aktiviteter. Børn og unge får et godt fællesskab, udvikler sociale og musiske kompetencer og får en fortrolighed med gudstjeneste og kirke.

I de største bysogne er der kor af ansatte sangere. De ofte unge sangere i disse kor bidrager til at videreføre en væsentlig del af den kirkemusikalske arv. Det er vigtigt, at kirkekor bruges og ser sig selv som en del af menigheden, og at korsangen understøtter og ikke erstatter menighedssangen.

SALMERNES TEOLOGI

Det, der synges ind, bliver normdannende for vores forståelse af evangelium og kristendom. Mere end prædikenerne præger salmernes billeder og udtryk vores fortolkning af kristendommen. Derfor har de forskellige teologiske strømninger og vækkelser i tidens løb lagt stor vægt på salmesangen og fornyelsen af den.

TILTAG

Der er tiltag i kirke og samfund, hvor man både møder og lærer salmesang og holder den ved lige. F.eks. babysalmesang, musikalsk legestue, salmesangsprojekter i skole-kirkesamarbejde, Sangkraft-centre, salmesangsmaraton, salmesangsaftener, sang med konfirmander og tiltag omkring alsang. Nogle steder indøver man gudstjenestens salmer før gudstjenesten, eller man indøver enkelte nye salmer i gudstjenesten.

SPØRGSMÅL

Hvad er en god salme? Og hvad er et godt salmevalg?

Der skrives mange nye salmer, men synges de nok? Og er deres tonesprog favnende også for en yngre generation?

Hvem skal bestemme, hvad der kan eller ikke kan synges i kirken?

Er der for mange, for få eller tilpas med salmer i gudstjenesten?

Hvordan oplever flere glæden ved fællessangen?

Er der andre måder for menigheden at udtrykke sig på i fællesskab end med sang?

Musik er den skønneste og herligste gave, Gud har givet. Den har ofte rørt mig så dybt, at jeg havde lyst til at prædike.

Martin Luther

Musikkens rolle

Musikken er ikke udsmykning eller event, den er en integreret del af gudstjenesten og er med til at gøre gudstjenesten til et klangrum for evangeliet. Musikken har en dobbelt funktion: den tjener ordets forkyndelse, og den forkynder selv. Mange mennesker oplever et følelsesmæssigt eller åndeligt møde med det guddommelige i musikken. Musikken har både sjælesørgerisk og forkyndende betydning, også ud over ordene.

En del af gudstjenestens musik er instrumentalmusik. Musik uden ord. Her skal menigheden *kun* lytte og modtage. Hvis instrumentalmusik skal give mening i gudstjenesten, er det ud fra den forudsætning, at musikken kan virke evangelisk, dvs. opbyggende, forløsende og trøstende på den, der lytter. Med et billede kan man sige, at himlen skal spilles åben i gudstjenesten. I gudstjenesten har musikken en dobbelt funktion: Den er **himmeltonen**, der kan åbne menneskets sind for det guddommelige. Den er også **livstonen**, hvormed mennesket kan give udtryk for sit trosliv.

Uanset form og stilart kræver god kirkemusik uddannelse af musikere og bevidsthed hos menighedsrådet om musikkens betydning. I gudstjenesten fordrer det et nært samspil mellem præst og kirkemusiker, for at gudstjenestens musikalske helhed kan blive lige så omhyggeligt forberedt som ordene.

I dag er den rytmiske musik ikke længere et fremmedlegeme i gudstjenesten. Tværtimod udbredes den mere og mere. Gudstjenestens musikalske udtryk afspejler det øvrige samfunds musikudtryk. Kampen står ikke om 'klassisk' over for 'rytmisk' musik. Kampen står snarere om dels at bevare eller finde autentiske musikudtryk for evangeliet, der samtidig kan tale til moderne mennesker; dels om at fastholde den *levende* musik over for *afspillet* musik.

Hvad skal musikken gøre ved os i gudstjenesten?

Hvilke instrumenter er velegnede til at skabe musik i kirken?

Hvad skal forholdet mellem menighed og kirkekor være?

Hvem skal bestemme, hvilken musik der kan eller skal spilles i kirken?

KONCERTER

I de seneste 25 år er kirkekoncerter blevet udviklet og opdyrket. Koncerter er en del af kirkelivet overalt i landet. Oratorier og passioner fylder særligt i større byer, ligesom man her også tager kantategudstjenesten op igen. Det er tydeligt, at de fleste kirkekoncerter ikke bare er koncerter i kirken, men også udtryk for spiritualitet. I dag opsøger folk i høj grad musikken i gudstjenesterummet. Også en del mennesker, der ikke ellers ville opsøge en højmesse, finder hen til kirken på grund af musikken.

Fællesskab

Kirken er ikke en bygning. Kirken er de kristne. At vi er *levende sten*, som tilsammen udgør kirken, er Helligåndens værk. Det er ånden, der skaber det kristne fællesskab. Det fællesskab kommer til udtryk i gudstjenesten. Her samles vi, her knæler vi ved samme alterbord, vi synger, beder og hører det samme sammen. Når vi gør det, er vi en del af et verdensomspændende fællesskab. Det er det samme ord, der samler alle kristne ud over hele jorden og gør os til ét folk.

Vi er samtidig en del af et lokalt samfund. Kirken er forsamlingen af døbte på et helt specifikt sted og må tage farve af stedets kulturelle og sociale kontekst. Den må spørge sig selv, hvordan Guds ord lever og virker her. At sørge for, at evangeliet kan høres, opmuntre og trøste, drejer sig både om at skabe de bedste betingelser for levende gudstjeneste, og i lige så høj grad om, hvordan vi lever som kristne og lader andre mærke den kærlighed, som vi har fået. Gudstjenestefællesskabet rækker ud i verden og i samfundet. Kirken er kaldet til mission og diakoni. Kirken er ikke en forening, men et fællesskab mellem Gud og mennesker. Udfordringen for kirken er både at kunne være kirke for den enkelte, som kommer til gudstjeneste for at få livsmod til fællesskabet derhjemme, og for den, som i kirken søger et sandt og inkluderende fællesskab at være hjemme i - som et alternativ til fremmedheden og ensomheden i samfundet.

ANSATTE

Præsten har det overordnede ansvar for gudstjenesten og sørger - i et samarbejde med organisten, kirketjeneren og koret/kirkesangeren - for, at gudstjenesten er godt forberedt og kan holdes på meningsfuld måde. Organisten er ansvarlig for musikkens udførelse. Samarbejdet de forskellige faggrupper imellem er vigtigt for gudstjenestens helhed og stemning.

AT RÆKKE UD

Ved højmassen indsamles penge. Menighedsrådet bestemmer, hvem pengene fra denne kollekt skal hjælpe. I Den Danske Folkekirke betyder denne kollekt ikke så meget som i f.eks. USA, Tyskland eller Sudan. Den er dog stadig et symbolsk og konkret udtryk for, at gudstjenesten rækker ud i verden og i sin kerne er gavegivning. Hvis gudstjenesten skal være sand og troværdig, må den vurderes på sin evne til at sætte sig ud over lukkethed og selvtilstrækkelighed.

Velkommen

Alle er velkomne i kirken. Nogle har med det samme en dyb følelse af at være velkommen, andre overvældes af fremmedheden og det indforståede og føler sig ikke hjemme. At føle sig velkommen handler både om atmosfæren, menigheden og liturgiske og praktiske valg truffet i forhold til gudstjenesten. I Det Nye Testamente er et af ordene for kirke 'at komme sammen'. Der er ingen kirke, hvis der ikke er nogen, der kommer sammen. I det fællesskab er det vigtigt, at alle føler sig velkomne. Derfor arbejdes der i disse år med forskellige måder at skabe den følelse. Det kan f.eks. være kirketjeneren, der siger godmorgen og giver salmebogen; det kan være frivillige fra menigheden, det kan være konfirmander, eller det kan være præsten, der byder velkommen mellem klokkeringning og bedeslag, eller har en kort introducerende velkomst efter den indledende hilsen.

Frivillige

Deltagelse i gudstjenesten er afgørende, og man deltager ved sang og bøn, ja, egentlig ved blot at lytte. Men erfares det også sådan? De sidste 25 år er frivilliges medvirken i gudstjenesten øget markant. Deltagelse af frivillige i gudstjenesten drejer sig både om deltagelse før, under og efter gudstjenesten. Det kan være deltagelse i prædikenforberedelse, læsning, bønner, nadver, børneaktiviteter etc. Mange oplever det som meningsfuldt at have en opgave i gudstjenesten. De mærker, at det ikke er ligegyldigt, om de er der eller ej. Menighedens medvirken understreger det lutherske princip om, at gudstjenesten er menighedens. Menigheden giver nu også stemme til gudstjenesten, ikke bare ved at synge, men ved at træde frem. Når frivillige overtager dele af de professionelle arbejder, så følger kvalitetskravene med. Det kræver ofte, at der er mulighed for uddannelse eller øvelse, når en frivillig vil påtage sig en gudstjenesteopgave.

Kirkegængere er dog altid involveret og inkluderet: Den største del af den samlede gudstjeneste forrettes ikke fra alter, prædikestol eller døbefont af præsten, men fra kirkebænkene og kirkegængernes salmesang. Hele gudstjenesten er afhængig af kirkegængernes aktive deltagelse, både fysisk og mentalt.

SPØRGSMÅL

Føler du dig som en del et fællesskab, når du er i kirke?

Hvad gør, at du føler dig velkommen i kirken?

Styrker det fællesskabet at inddrage frivillige i gudstjenesten?

Giver gudstjenesten dig mod og vilje til at handle i verden?

Hvad vil du give videre - lokalt og globalt - når du går ud af kirken?

At gå til gudstjeneste er noget ret nyt for mig. Efter at have haft et meget distanceret forhold til folkekirken og meldt mig ud, fik jeg en personlig tilskyndelse til at vende tilbage. Jeg tog et kursus i kristendom i det lokale sogn, og blev på den måde en del af det gudstjenestelige fællesskab. Jeg er vildt betaget af katedralens skønhed og finder stor fred og orientering for mit liv i ritualerne.

Rasmus, 41, Odense

Rummet

Ethvert sted har sin atmosfære. Atmosfærer er et mellemfænomen. De opstår imellem os og vores omgivelser - de er i en vis forstand selve vores møde med verden. En atmosfære er vores følelsesfulde, fornemmende og forstående indtryk af vores møde med omgivelserne. Kirkerummet har sine særegne atmosfærer. Kirkerummet 'omstemmer' os, ofte ubevidst. Alt efter hvilket kirkerum, vi kommer ind i, stemmer det sindet.

Vores oplevelse af kirkerummet har at gøre med loftshøjde, materialevalg, lysforhold, form og størrelse, inventar og opstilling, pynt, kunst, historie, duft. Kirkerummet med alt, hvad det rummer, påvirker os, vores tanke, refleksion og forståelse og erfaring af det hellige.

Vi har middelalderkirker med kalkmalerier, som åbner til en helt 'anden' verden. Vi har katedraler, der vidner om Guds storhed. Vi har moderne kirker, som spejler vores egne huse. Hver kirke har sin egen atmosfære, og fejringen af gudstjenesten må tage hensyn til de forskellige kirkerum. Arkitektur og indretning har indflydelse på, hvorledes præst og menighed agerer i forhold til hinanden og dermed også på modtagelsen af evangeliet. Nogle rum er indrettet med tanke for at styrke følelsen af at være sammen. Andre styrker den personlige andagtsfølelse.

Ting i rummet har også betydning. Kunst sætter et stærkt præg på rummet. Blomster og lys gør. Det gør teknologi også: Fladskærme eller projektorer påvirker rummet og brugen af dem sætter sit præg på gudstjenesten. Det kan have en styrke at kunne vise billeder, understrege eller forstærke en stemning, omvendt kan kirkerummets anderledeshed og netop frihed fra mediebrug befordre vores åbenhed overfor at høre evangeliet.

Rum til kirke

Det mest almindelige kirkerum er det, vi finder i de knap 2000 romanske kirker, der ligger spredt ud over hele landet. Dette kirkerum har et aflangt skib, en processionsakse, aflukke til kor, og absis med alter. Rummet er som oftest indrettet med faste bænke og en hævet prædikestol. En indretning, der blev almindelig med overgangen til protestantismen. Skiftende samfundsmæssige, teologiske og åndshistoriske faktorer har påvirket udformningen af kirkerne, men den fælles retning mod alteret og kirkebænken er stadig den mest almindelige indretning. Kirkerummet i sig selv har i vores tid fået en større opmærksomhed i forhold til gudstjenesteoplevelsen, og derfor må man nøje diskutere indretningen.

I dag oplever nogle den traditionelle indretning af kirkerummet som velegnet til gudstjeneste, fordi den giver ro, mens andre mener, at der er brug for at nytænke rummets indretning. Søndagens højmesse i dens nuværende form kan måske godt fungere med den traditionelle indretning, men nye gudstjenesteformer kalder på ny indretning. De høje bænke fastlåser gudstjenesten i en bestemt form. En menighed, der sidder på bænkerækker, ser kun hinanden bagfra. En del bænke er endda med låger, så bænkene er som små rum i det store gudstjenesterum. Det ser nogle som en hindring for at mærke fællesskab, og de vil derfor gerne have en mere fleksibel indretning. De mener, at fællesskabet i gudstjenesten mærkes stærkere, når menigheden er placeret, så man har mulighed for at se hinandens ansigter, hænder og måske nemmere bevæge sig rundt. Der er også ønsker om at undvære prædikestolen, for at præsten ikke hæver sig over menigheden, er tættere på og kan bevæge sig frit. Nogle ser behovet for at etablere 'lillekirken' i kirkerummet, et mere afgrænset rum med en større intimitet og anden atmosfære, til brug ved gudstjenester med en mindre menighed.

Hvilken atmosfære er vigtig i et kirkerum?

Skal kirkerummets indretning gøres fleksibel, så rummet kan bruges på flere forskellige måder?

Skal man samle den lille menighed oppe i koret til visse gudstjenester?

Skal vor tids kommunikationsredskaber bruges i gudstjenesten?

Er der en grænse for, hvad kirkerummet kan bruges til? Hvis ja, hvor går den?

MÅ VI ÆNDRE?

Fleksibiliteten med hensyn til indretningen af et funktionelt religiøst rum udfordres ofte af de institutioner, der har til opgave at bevare kulturarven (f.eks. stiftsøvrigheden og Nationalmuseet). 73 % af folkekirkens kirkebygninger er middelalderbygninger og udgør en enestående national kulturarv. Folkekirken har hidtil undgået fredning af kirkebygningerne mod til gengæld at være lydhør over for statens og kirkens fagkonsulenter. Vejen til at bevare kirkerne som både brugsrum og kulturarv er den åbne samtale mellem kulturhistorisk, teologisk og æstetisk fagkundskab og den lokale bestyrelse af kirkerne, nemlig menighedsrådet.

Liturgisk dannelse

Gudstjenestelivet udvikler sig. Udviklingen går i retning af større frihed til at præge gudstjenestelivet lokalt. Det fordrer en klarere liturgisk bevidsthed hos alle involverede. For det kræver kompetencer at planlægge og afholde en gudstjeneste. Liturgisk arbejde handler om at forberede og deltage i gudstjenesten. Og om efter gudstjenesten at reflektere over, hvad vi har været en del af. Løbende samtaler om liturgi, praksis og efterfølgende refleksioner er med til at gøre alle involverede bedre til at se, hvad den gode gudstjeneste er.

Faggruppen ser et behov for en opprioritering af liturgisk og hymnologisk efteruddannelse af både præster, kirke-musikere og andre, der har med liturgi at gøre. Der er brug for øget viden om og erfaring med:

Liturgisk håndværk - liturgisk autenticitet, liturgisk spiritualitet

Æstetisk dannelse - oplæsning, retorik, kropssprog, fremtræden

Salmekendskab

Samarbejde mellem præst, organist, menighedsråd og kirkens øvrige medarbejdere

Menighedsrådenes liturgiske kompetence

Præsten som gudstjenesteleder og formidler

Træning af frivillige læsere

I mange menighedsråd har man nedsat gudstjenesteudvalg, som kan være med til at styrke det liturgiske arbejde. Det er vigtigt at give menigheder redskaber til at samtale og samarbejde om sognenes gudstjenesteliv. Der er brug for erfarings- og vidensdeling, der kan tjene som inspiration og opmuntring til det liturgiske arbejde i menighederne. Der findes allerede nu fora og kurser og inspirerende grupper, der gerne deler, men for at gøre det tilgængeligt for alle og sætte fokus på det anbefaler faggruppen at oprette et liturgisk center tilknyttet Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter (FUV).

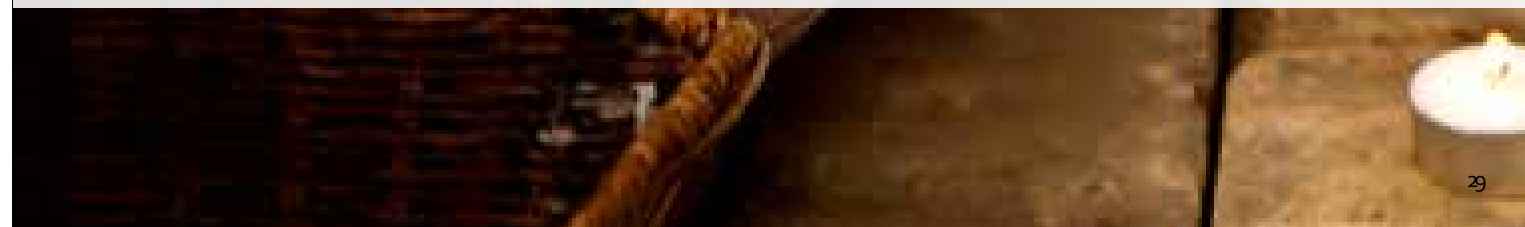
Centeret skal kunne drøfte, udvikle, indsamle og dele erfaringer og dermed højne det liturgiske arbejde på alle niveauer i folkekirken. Centeret kunne have en rådgivende og støttende rolle i forhold til provsters og biskoppers tilsyn og rådgive menigheder og præster i liturgiske spørgsmål, formidle inspiration fra udlandet og stå i kontakt med forskellige liturgi-fora. Et sådant center kunne være med til at udvikle nye liturgiske vejledninger samt være initiativtager til samlinger af tekster, bønner og salmer. Centeret skulle også følge og evaluere den liturgiske udvikling og praksis samt arrangere kurser og tage initiativ til liturgiske udgivelser.

AUTORISATION

Liturgien i Den Danske Folkekirke reguleres ved kongelige resolutioner, også kaldet autorisation. I praksis fungerer det på den måde, at biskopperne indstiller til ministeren, hvilke nye ordninger der skal implementeres i folkekirken. Ministeren forelægger dem for Dronningen, som autoriserer. Nye ordninger har oftest deres rod i liturgisk eksperimenterende arbejde lokalt, som så har kaldt på kommissionsarbejde, hvorefter biskopperne har samlet op og indstillet til nye ordninger.

Rapporten fra faggruppen vedrørende autorisation opstiller tre modeller for den fremtidige gudstjenesteform, der lægger sig i spektret mellem fasthed og frihed. Faggruppen for gudstjeneste foreslår disse suppleret med en fjerde mulighed, der afspejler en udbredt forståelse af autorisationsbegrebet, hvor den nuværende 92-ordning forstås ud fra autorisationens ånd frem for dens bogstav, og altså som en rettesnor snarere end en facitliste. Dette er en løsning, som placerer sig mellem autorisationsrapportens model 1 og model 2, hvor friheden er fastholdt af ånden i ordningen.

FAGGRUPPE

Slotsorganist **Bine Bryndorf**, Frederiksborg Slotskirke
Domorganist **Birgitte Ebert**, Ribe Domkirke
Sognepræst **Jens Ole Christensen**, Fredens-Nazaret Sogn, København
Lektor og stiftskonsulent **Jørgen Kjærgaard**, Vestervig Kirkemusikskole
Lektor **Kjeld Slot Nielsen**, Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter
Valgmenighedspræst **Margrethe Dahlerup Koch**, Holstebro Valgmenighed
Organist **Peter Arendt**, Haslev Kirke
Lektor **Benedicte Hammer Præstholm**, Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter (udtrådt i 2017)
Sognepræst og lærer ved Pastorseminariet **Rasmus Nøjgaard**, Skt. Jakobs Sogn, København
Sognepræst **Tine Illum**, Sdr. Bjert Sogn
Sognepræst **Jørgen Demant** (fagsekretær), Kongens Lyngby Sogn
Biskop **Marianne Christiansen** (formand), Haderslev Stift

Udvalget er nedsat af bispekollegiet som en 2-årig faggruppe. Medlemmerne er udpeget på grundlag af deres faglige og professionelle viden og erfaring med gudstjenesten. Faggruppens arbejde skal kvalificere drøftelserne om folkekirkens liturgi. Fagsekretær Jørgen Demant har sammenfattet drøftelserne fra faggruppens møder og udformet en rapport om gudstjenesten. Du finder rapporten i sin helhed på dit stifts hjemmeside eller på folkekirken.dk.

Rapporten *Gudstjenesten - om gudstjenestelivet i Den Danske Folkekirke*, skal ses og læses i sammenhæng med de to øvrige rapporter *Folkekirkens liturgi – mellem frihed og fasthed* (2018), samt *Dåb og nadver*, som udkommer samtidig med denne rapport.

FOLKEKIRKEN

GUDSTJENESTE
OM GUDSTJENESTELIVET I DEN DANSKE FOLKEKIRKE
PIXIUDGAVE

Udgivet af Haderslev Stift
2019

Redaktion & layout: Louise Højlund
Tryk: Skabertrang

GUD DET SKER I KIRKEN

Er gudstjeneste en fest? En tradition? En relation? Et drama?
Hvordan kan gudstjenestens mønster af ord, musik og tegn være frisættende?
Hvilken rolle spiller rummet, og hvordan opleves fællesskabet?
Hvordan bliver gudstjenesten et rum, hvor vi møder Gud?

FOLKEKIRKEN